

Türk Basınında Gagavuzlar (1931-1938)*

Ahmet USLU**

Özet

Cumhuriyet dönemine kadar Gagavuzlar hakkında pek fazla bilgiye sahip olmayan Türk halkı, Atatürk'ün Hamdullah Suphi Bey'i Bükreş Büyükelçisi tayin etmesi ile birlikte verdiği bilgilerden ve raporlardan Gagavuzlar hakkında bilgi sahibi olmaya başladı. Bu durum aynı zamanda dönemin basınının da konuya eğilmesine sebep oldu.

Hamdullah Suphi Bey'in 1931 yılında büyükelçi olarak atanması sonrasında orada yaptığı çalışmalar basında haber olarak yayınlanmaya başladı. Ayrıca dönemin önde gelen bilim adamları ile gazetecileri de makaleleri ve köşe yazıları ile Gagavuzlardan söz etmeye ve onların tarih ve kültürleri hakkında yazılar kaleme almaya başladılar. Bu yazılarda en çok üzerinde durulan konular Gagavuzların yaşadığı bölgeler, dinleri, dilleri ve Anadolu Türklüğü ile olan benzerlikleri dikkat çekmekteydi. Gagavuzların Hıristiyan olmaları basına cazip bir konu olarak yansırken, kullandıkları öztürkçe de en çok ilgi uyandıran konuların başında geldi. 1931-1938 döneminde basında yer alan haberler ve bilgiler çerçevesinde Gagavuzlar Türkiye'de ilgi uyandıran bir halk oldular ve hatta Türkiye'ye göç etmeleri konusu da tartışılan ve konuşulan konuların başında yer aldı.

Bu makalede 1931-1938 yılları arasında Türk basınında Gagavuzlar hakkında çıkan yazılar araştırılarak, Türk halkına Gagavuzların ne şekilde anlatıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Gagavuzlar, Hamdullah Suphi, Romanya, Hıristiyan Türkler, basın

* Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı (Balkan Araştırmaları)'nda Prof. Dr. Muhammet ERAT danışmanlığında hazırlanan "Gagavuzların Tarihsel, Kültürel ve Toplumsal Yapısı" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı (Balkan Araştırmaları) Yüksek Lisans öğrencisi. ahmetuslu17@gmail.com

Gagauz in the Turkish Press (1931-1938)

Abstract

Until the Republican era, the Turkish public, with limited knowledge about the Gagauz people, began to learn about them through the information provided by Mustafa Kemal Atatürk's appointment of Hamdullah Suphi Bey as the Ambassador to Bucharest and the reports he submitted. This situation also led the media of the period to focus on the subject.

Following Hamdullah Suphi Bey's appointment as ambassador in 1931, his work there started to be published in the press. Moreover, prominent scientists and journalists of the time wrote articles and columns about the Gagauz people and their history and culture. The most emphasized topics in these writings were the regions where the Gagauz people lived, their religions, languages, and similarities with Anatolian Turks.

While the fact that the Gagauz people were Christians became an attractive topic in the media, the use of their own Turkic language also drew considerable attention. Within the framework of the news and information published in the press between 1931-1938, the Gagauz people became a subject of interest in Turkey, and even the discussion of their migration to Turkey became one of the debated and talked-about topics.

This article attempts to reveal how the Gagauz people were portrayed in the Turkish press between 1931-1938 by investigating the writings published during that period.

Keywords: Gagauz people, Hamdullah Suphi, Romania, Christian Turks, press

Giriş

Gagavuzlar, bugünkü Moldova başta olmak üzere Dobruca bölgesi, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan'da yaşayan çoğunluğu Ortodoks Hıristiyan olan bir Türk topluluğudur.¹

Dil olarak; Türkiye Türkçesinin bir şivesi olan Trakya ağzına çok yakın bir ağız kullanmaktadırlar. Gagavuzlar konusunda yazılan eserler arasında en bilimsel ve objektif olarak kabul edilen Atanas Manov'un "*Gagauzlar Hıristiyan Türkler*" adlı araştırmada Gagavuz isminin "*Gök-Oğuz*" kelimesinin şekil değiştirmesiyle "*Gagouz*" sonra da "*Gagavuz*" şekline dönüştüğü belirtilmektedir.² Bu düşünceye karşı; Cami Baykut, Hüseyin Namık Orkun, Mladenov, Ömer Lütfi Barkan, Yaşar Nabi Nayır, Mustafa Kafalı ve Güllü Yoloğlu gibi yazar ve bilim adamları ise Gagavuz isminin Slav dillerinde "*ö*" sesinin olmaması ve vurgu yapılmadan "*o*" sesinin "*a*" olarak okunduğuna dikkat çekerek "*Gök-Uz*", "*Gak Uz*"dan "*Gök-Oğuz*" kelimesinin Gagavuz'a dönüştüğünü ileri sürmüşlerdir.³

Zeki Velidi Togan ise; Gagavuz isminin "*kaka+uz*" veya "*gaga+uz*" hecelerinin birleşiminden oluştuğunu ve kelimenin kökünü oluşturan "*kaka*" kelimesinin "*büyük ağabey*" anlamına geldiğini belirtmektedir.⁴ Türkiye'de ise Gagavuzlar hakkındaki ilk bilgiler Yaşar Nabi Nayır tarafından kaleme alınan "*Balkanlar ve Türklük*" adlı eserde konu edilmektedir.⁵

Türk Basınında Gagavuzlar

Gagavuzlar konusunun Türkiye'de gündeme gelmesinde en önemli şahsiyetlerden birisi Hamdullah Suphi Bey'dir. Hamdullah Suphi Bey, Atatürk'ün isteği ile Türk Ocaklarının kapatılması üzerine bu ocakların son genel başkanı sıfatıyla onurlandırıldı ve 1931 yılında Bükreş'e büyükelçi olarak tayin edildi.

Hamdullah Suphi Bey, Romanya'ya geldikten sonra Ankara'ya gönderdiği 18 Ocak 1932 tarihli ilk raporunda Gagavuzlardan söz ederek; Besarabya ile Dobruca, Bulgaristan ve Doğu Trakya'da yaşayan "*Gagavuz*" isminde ana dilleri Türkçe olan bir halkın mevcudiyetinden bahseder. Bunlardan Doğu Trakya'da yaşayanların, Hacı Adil Bey'in Edirne Valiliği sırasında Bulgaristan'a göçe zorlandığını belirtir. Hamdullah Suphi Bey, raporunun devamında onların her yönüyle Türk olduklarına vurgu yaparak, şimdiye kadar farkında olmadan dillerini ve kimliklerini muhafaza eden bu Türk topluluğunun zorunlu olarak Bulgar ve Romen okullarına devam etmek durumunda olduklarını vurgular. Bu durumu göz önünde bulundurarak 20.yüzyılın değişen koşullarında kültürel baskılardan dolayı kimliklerini ve dillerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceklerine dikkat çekerek ve Türkiye'nin Gagavuzlarla yakından ilgilenmesi gerektiğinden söz eder.⁶

Hamdullah Suphi Bey, Bükreş büyükelçiliği sırasında Dobruca ve Besarabya'da yaşayan Gagavuzlarla yakından ilgilenir ve onların Türkçeyi ve Türk kültürünü

1 Kemal Karpat, "Gagauzlar," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, c.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s.288.

2 Atanas Manov, *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler)*, çev. M. Türker Acaroğlu, TTK Basımevi, Ankara 2001, s.116.

3 Gagavuz kelimesi konusundaki tartışmalar için bkz.; Ahmet Cebeci, "Osmanlı Devleti'nde Gagavuzlar," *Türk Kültürü Dergisi*, sayı:354, Ekim 1992, s.586.

4 Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, s.165.

5 Yaşar Nabi Nayır, *Balkanlar ve Türklük*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 1999, s.5; Yaşar Nabi, "Türk Gagauzlar", *Ulus*, 22 İkkânun 1935, s.4; Yaşar Nabi, "Türk Gagauzlar II", *Ulus*, 23 İkkânun 1935, s.4; Yaşar Nabi, "Türk Gagauzlar III", *Ulus*, 25 İkkânun 1935, s.4; Yaşar Nabi, "Türk Gagauzlar IV", *Ulus*, 26 İkkânun 1935, s.4; Yaşar Nabi, "Türk Gagauzlar V", *Ulus*, 27 İkkânun 1935, s.4; Yaşar Nabi, "Türk Gagauzlar: Tarihi Deliller", *Ulus*, 31 İkkânun 1935, s.4; Yaşar Nabi, "Türk Gagauzlar: Gagauz Lehçesinin Hususiyetleri", *Ulus*, 3 Sonkânun 1935, s.5.

6 Necati Demir, "Gagavuz Türkleri Dil, Tarih ve Kültürünün Temel Kaynakları",

unutmamaları için okullar açılmasını ve Gagavuz gençlerinin Türkiye’de eğitim görmelerini sağlar⁷.

Hamdullah Suphi Bey’in bu raporundan sonra Gagavuzlar konusunda Türk basınında haberler ve incelemelere yer verilmeye başlanır.

Bu bağlamda Köprülüzade Mehmet Fuat, “*Şimalişarki Bulgaristan’da Türkler ve Türk Dili*” başlıklı makalesinde kuzeydoğu Bulgaristan’daki Türk topluluklarının kökenleri sorununu ele alarak, sadece Deliorman Türkleri ve Gagavuzlar için bu konunun henüz çok karışık bir durum arz ettiğinden söz etmektedir.

Fuat Köprülü, Gagavuzları ele alırken büyük kısmının Besarabya’ya göç ettikten sonra Bulgaristan’da sayılarının bir hayli azaldığını, Karadeniz kıyılarındaki Gagavuzlar üzerinde Rumların, Bulgaristan’da kalanlar için de Bulgarların etkili olduklarını ileri sürmektedir. O, yabancı araştırmacıların görüşlerine de makalesinde yer vererek şunları dile getirmektedir:

*“Jireçek bunları (Gagavuzları) Moğol istilasından sonra kalabalık bir surette Bulgaristan’da yerleşen Kumanların torunları olarak telakki etmişti. Moşkov’un bu husustaki düşüncesi biraz karışıktır: Ona göre, Gagavuzlar, Deliorman Türkleri gibi, 1064’te Balkanlara gelip yerleşen Oğuzlardandır. Bunların bir kısmı, sonradan, Tuna’nın yukarısına, Rus topraklarına çekilip orada başka Türk zümreleri ile karışmışlar, Kara Kalpak ismiyle meşhur zümreyi teşkil etmişlerdir. İşte bu Kara Kalpakların bir kısmı Moğol istilası zamanında tekrar şimali Bulgaristan’a gelmişler ve Deliorman Türklerinin tesiri ile bugünkü Gagavuzları vücuda getirmişlerdir.”*⁸

Fuat Köprülü makalesinin devamında Rus ve batılı araştırmacıların ve dil bilimcilerin bölgeye yaptıkları seyahatlere de dikkat çekerek Türk dili filologlarından J. Németh’in ziyaretinden söz eder, Moşkov’un da “*Pamukça*” köyü ağzı hakkında yaptığı incelemesine atıf yaparak Moşkov’un çalışmasının konuyla ilgili önemli bir eser olduğunu belirtir ve makalesini şu değerlendirmeye sonlandırır:

*“Gagavuzlar, Ortodoksluk sebebiyle de kolayca Bulgarlaşmaktadırlar. Deliorman Türkçesinin hususiyetlerini ayrı ayrı 17 maddede hulasa ve tespit eden Kowalski, Bulgaristan ile Tuna şimalindeki sahalar müstesna olarak, ne Anadolu, ne de Rumeli Türkçesinde bu hususiyetlerin bulunmadığını söylüyor. Bu hususiyetlerin Besarabya Gagavuzlarının lehçesinde tamamiyle bulunduğunu söyleyen Kowalski’ye göre, Deliorman Türkçesi ile Gagavuz Türkçesi, bir tek lehçe grubu sayılmak icap eder.”*⁹

Hüseyin Namık Orkun, Viyana Milli Kütüphanesi’nde yaptığı araştırmada Sultan Süleyman’ın şehnamecisi olan Seyit Lokman’ın Selçuklular zamanında Anadolu’dan Sarı Saltık’ın bazı Türk boyları ile Rumeli’ye geçtiğini belirterek burada bunların Dobruca’da iskân edildiğini bildirmiş ancak bunların Hristiyan olan Gagavuzların kökenleri olmasının imkânsız olduğunu yazmıştır:

*“Sarı Saltuk Türklerinin Hristiyan Gagavuzlarla hiçbir alakası olmadığı sarihdir. Gagavuz Türkleri hakkında bizde maatteessüf hemen hiçbir neşriyat yapılmamıştır, diyebiliriz.”*¹⁰

7 Mithat Atabay, II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Milliyetçilik Akımları, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005, s.128-138.

8 Köprülüzade Mehmet Fuat, “Şimalişarki Bulgaristan’da Türk’ler ve Türk Dili-2,” Cumhuriyet, 10 Nisan 1933, s.5.

9 a.g.m., s.5.

10 Hüseyin Namık, “Gagavuzlara Dair,” Hâkimiyeti Milliye, 9 İkinci teşrin 1934, s.5.

Gagavuzların kökenleri konusunda Muslih Ertaç, Ulus gazetesinde yayınladığı makalesinde; Gagavuzların, Balkanlara göç eden Kuman, Peçenek, Surgun ve Oğuzlardan oluştuğu, Deliorman, Tuna ve Karadeniz’de Gacal ve Gagavuzlar adlı iki halkın yaşadığı ve bunların Türk boylarının torunları olduğunu ileri sürmüştür. Ertaç’a göre; buraya gelen Türk boylarının bir kısmı Hıristiyan, diğer bir kısmı da Müslüman olmuştur. Hıristiyan olanlara Gagavuz; Müslüman olanlara ise Gacallar denilmiştir.¹¹

Gagavuzların yaşadığı krallıkla yönetilen Romanya bölgesi 1. Dünya Savaşı’nın geride bıraktığı etkilerle ikiye bölünmüş, Romanya’ya bağlı Moldova’da bulunan Besarabya bölgesinde Bucak Bulgarları ve Gagavuzlar Bağımsız Bucak Cumhuriyeti’ni dile getirmeye başlamıştı. Besarabya’da Gagavuz liderleri bağımsızlık söylemlerini yükseltmelerinden dolayı Romanya bölgeyi işgal etmiştir.

Moldova ise Romanya’ya bağlı olmasına rağmen Sovyetler Birliği’nin etkisiyle Ekim 1924’te Moldova Özerk Cumhuriyeti’ni ilan etmiştir fakat varlığı uzun sürmemiştir. 1929 ile 1933 yılları arasında yaşanan ekonomik kriz dolayısıyla bucak bölgesinde yaşayan Gagavuzların önemli bir kısmı başta Brezilya ve Arjantin olmak üzere Güney Amerika’ya göç etmişlerdir¹².

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile Gagavuz ve diğer Türklerin ilişkisi 1930’lu yıllarda Anadolu toprakları dışındaki Türklerin Türkiye’ye göç etmesiyle başlamıştır. Bu göç yeni kurulan devletin nüfusunun oldukça az olduğunun fark edilmesi ile gelişmiştir. Mustafa Kemal Atatürk bu konuyla ilgili şunları ifade etmiştir;

“Memleketin nüfusu şayan-ı teessüf bir derecededir. Zannederim ki bütün Anadolu halkı sekiz milyonu geçmez. Şimdi biz bunu telafi etmek istiyoruz. Hudud-u Milliye haricinde kalan aynı ırk ve harstan olan anasırı da getirmek ve onları da müreffeh bir halde yaşatarak nüfusumuzu tezyid etmek gerekir. Bence Makedonya’dan ve Garbi Trakya’dan kâmilan Türkleri buraya nakletmek lazımdır.”¹³

1933 yılında bölgeden Türkiye’ye üç yüz kişilik bir heyet gelerek Türkiye hakkında bilgiler almış ve Türkiye’nin belirli şehirlerine ziyaret ederek Cumhuriyetin onuncu yılında yapılan törenlere katılmıştır. Bu olay dönemin basınına şu şekilde yansımıştır:

“Romanyalı Türkler Ankara’ya geldi. Anavatanın 10 senelik tekâmülü kendilerini hayrette bıraktı. Cumhuriyetimizin onuncu yılına münasebetle yapılan merasimde bulunmak üzere Ankara’ya giden Romanya’nın Türklerinden mürekkep 300 kişilik bir seyyah kafilesi şehrimize gelmiştir.”¹⁴

Vakit gazetesi 30 Temmuz 1934 tarihli nüshasının birinci sayfasında “Romanya’da 300 binden Fazla Öz Türk Var” başlığı ile bir haber yayınladı. Bu haberde son altı aylık dönemde Romanya Parlamentosu’nun ülkede bulunan Türkler konusunda ikiye bölündüğünü belirterek gazetenin de bu konuda okuyucularına bilgi vermek gerektiğine inandığını ifade etmektedir. Bu bağlamda Bulgaristan’ın Deliorman ve Dobruca bölgesinden gelen Türklerin gerek fiziksel gerekse ahlaki özellikleri ile Balkanlar ve Asya’nın değişik yerlerinde bulunan Türklerden farklı olduklarına vurgu yapılarak söz konusu Türklerin dürüst, ahlaklı ve sadakatleri ile meşhur olduklarını belirtir¹⁵. Bu düşüncesini ispat etmek için de bir Romanya subayının “Bunlar sadık

11 Muslih Ertaç, “Gagavuz Türklerinin Soylarına Sadıklığı,” Ulus, 7 Ağustos 1936, s.4-5.

12 Mustafa Baydar, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları, Menteş Yayınları, İstanbul 1968, s. 157-158

13 Yıldırım Ağanoğlu, “Balkanlarda Göç Gerçeği,” Balkanlarda Gelecek Tasavvuru, ed. Ümmühan Özkan, İnsani Yardım Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s.166.

14 “Romanyalı Türkler Ankara’dan Geldi”, Cumhuriyet, 5 Teşrinisani 1933, s.1.

15 “Romanya’da 300 Binden Fazla Öz Türk Var,” Vakit, 30 Temmuz 1934, s.1.

Romanya vatandaşıdır” sözüne yer verir. Haberde dikkati çeken asıl husus, Türklerin Dobruca ve Besarabya’da yaşayan Hıristiyan Türkler olduğundan ve “Gagavuzlar” diye isimlendirildiğinden söz edilmesidir. Müslüman olmayan bu Türklerin ana dilleri olan Türkçeyi ilk, yalın şekli ile kullanmaya devam ettiklerini ifade eder ve bu konuda örneklere de yer verir:

“Müslüman olmadıkları için bunların ana dili olan Türkçede sekiz yüz seneden beri kullanılan öztürkçe sözlere, darbımesellere tesadüf edilir. Bunlar hiçbir zaman ‘cahil’ demezler; ‘karanlık adam’ derler. ‘Cazip’ demezler, kendilerini çok sevdiiren adamdan söz ederken ne kadar ‘sargın’ derler.”¹⁶

Vakit gazetesi Gagavuzlar için bölgede yaşayan Müslüman Türklerin onları kendilerinin akrabası olarak gördüklerinden söz eder ve Mangalya’da bulunan bir cami imamı olan İsmail Efendi’nin bir Türk gezginine “Bunlar vaktiyle dinini vermiş fakat dilini vermemiş amcalardır”¹⁷ dediğini aktarmaktadır.

Bulgar ve Romen gazetelerinde yayınlanan yazılarda Romanya’da 550 bin Bulgar ve Bulgaristan’da da 60 bin Romen bulunduğu konusundaki haberler karşısında gerçekte bu belirtilen sayılarda ne Romanya’da Bulgar ne de Bulgaristan’da Romen vardı. Sadece Besarabya ve Dobruca’da 200 bin kadar Gagavuz bulunuyordu. Gagavuzlar, İzzettin Keykavus ile birlikte Osmanlı Türklerinden 130 yıl önce Midye’den Tuna ağzına kadar olan bölgeleri ele geçirerek yerleşen Selçuklu Türklerinden kalan halklardandı. Bizans tarafından zorla Hıristiyan yapılmışlardı¹⁸.

1828 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasında imzalanan Edirne Antlaşması ile Ruslar Gagavuzları İslimye’den Besarabya’ya götürüp iskân ettirmişler, Gagavuzların birçoğu orada kalmış ancak dilleri ve âdetlerini değiştirmemişlerdi. Bulgarlar bunların Bulgar olduklarını ileri sürerken, Romenler de bunların Romen olduğunu iddia etmektedir¹⁹.

Zaman gazetesinde yayınlanan makalede Bulgarların Ankara elçisi olan ve 1934 yılında Cemiyeti Akvam temsilcisi seçilen Antonof’un düşüncelerini ve itirafları şöyle yorumlanmaktadır:

“Akvam Cemiyeti mümessilliğine tayin olunan Antonof da Bulgaristan Türklerinin acınacak bir halde olduklarını ve ister istemez bu sadık unsurun, bazı azgın memurlar tarafından tazyiklere uğradığını tanyıyor ki bu itiraf, oradaki ırk kardeşlerimizin belki bundan sonra biraz rahat soluyabileceklerine delalet ettiği için, bizce şükranla yazılmaya layıktır.”²⁰

Bu tartışma ve yorumlar arasında Zaman gazetesine bir yazı gönderen “Peremeci oğlu” adlı bir okur, İsmet Paşa’nın İzmir nutkuna atıf yaparak “Türlere yan bakan memurları kemlerler ve iki hükümetin antlaşmasını tehlikeye düşürebilecek olan kötü unsurların faaliyetlerine mani olurlar” demektedir²¹.

İsmet İnönü, Uluslararası İzmir Fuarı’nın 1934 yılı açılış konuşmasında Bulgaristan’daki Türkler konusuna değinerek şunları söylemişti:

“Bulgaristan’daki Türklerin fena muamele yüzünden hicrete mecbur oldukları şeklinde matbuatımızın neşriyatıdır. Ekalliyet meselesi gibi milletlerin hassas oldukları milli mevzularda matbuatımızın vazife ifa etmelerine itirazımız

16 *Vakit*, 30 Temmuz 1934, s.9.

17 *Vakit*, 30 Temmuz 1934, s.9.

18 “Bulgaristan Türkleri Ne Halde? Gagavuz Akalliyeti Bulgar Değil Türktür!,” *Zaman*, 4 Eylül 1934, s.4.

19 *Zaman*, 4 Eylül 1934, s.4.

20 *Zaman*, 4 Eylül 1934, s.4.

21 *Zaman*, 4 Eylül 1934, s.4.

yoktur. Ancak efkârı umumiyenin bu kadar hassasiyetle alakadar olduğu meselelerde hakikati tam öğrenmeye çalışmak esaslı bir vazifedir sanırım.”²²

Bu arada Gagavuzların yok olmaması için 84 yaşında bulunan Mihail Çakır’ın büyük çaba sarf ettiği, özellikle yazı ve sözleri ile Gagavuzların başkalarının sözlerine ve propagandalarına kapılmaması için çalıştığı belirtilmektedir²³.

Ulus gazetesi Naşit Uluğ’un bu dikkat çeken uyarısından dört gün sonra Gagavuzların şarkı ve türküleri üzerine bir yazı yayınladı ve Gagavuzların dillerinin, şarkı ve türkülerinin Anadolu’dakilerin bir benzeri olduğunu ileri sürdü.

“Akşamın sessizliği köye çökerken, Gagavuz çobanının kavalını duyarsınız. Bu bir Anadolu sesidir... Gecenin serinliğinde iki katlı, temiz yapılı bir evin penceresinden sızan bir ses duyarsınız. Bu türkü Türk analarının yüzyıllardan beri dudaklarından düşürmedikleri türkülerden biridir...

‘Gide gide usandım

Bir meşeye dayandım

Dayandım ninem, dayandım

Bir kız için al kanlara boyandım’

(Düğün şarkısı)

‘Çimenin çiçeği, göğün yıldızı,

Sürüden ayrılmış bir körpe kuzu,

Anasının babasının biricik kızı,

Karadır kaşları, gözleri hindi,

Bu güzellik sana haktan mı indi?’²⁴

Naşit Uluğ, Gagavuzların şarkı ve türküleri konusunda başka örnekler de vermektedir²⁵.

Behçet Kemal Çağlar ise konuyla ilgili olarak Hamdullah Suphi Bey’den övgü ile söz etmektedir.

“Dönerken, ‘Tanrıöver, buradaki Türklerin yalnız dirilerini değil, ölülerini de kurtarıyor’ dedim; gülümsediler. Evet, doğru dediler, tamamıyla haklıydım... Biraz sonra; İstanbul’a okumaya gitmek isteyen birkaç Gagavuz genci gelmişti. Bu Hıristiyan Türkler, ne güzel, ne temiz Türkçe konuşuyorlardı. Tekrar tekrar sormaya mecbur kaldım: Bunlar buralı Hıristiyan Türkler; Gagavuzlar değil mi? Ve elçimiz hep o ülkülü ve umutlu gülümseyişiyle ‘Evet! İşte ‘milliyet’in din birliği ile ilişkili olmadığının dilek, dil ve kan birliğinin bir neticesi olduğunun en kuvvetli ve canlı delilleri! Der gibi başını sallıyordu.”²⁶

Sadri Ertem ise Gagavuzlar ile Anadolu Türkleri arasında herhangi bir kültür farklılığı bulunmadığını anlatırken; *“Seninle aramızda bir soğan zarı kadar fark var”* diyerek Gagavuzların kültürleri, tarihleri ve edebiyatlarının çok zengin olduğunu vurgulamaktadır²⁷.

22 İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşileri (1933-1938), haz. İlhan Turan, TBMM Kültür ve Yayın Kurulu, Ankara 2004, s.49.

23 N.Uluğ, “Gagavuz Türkleri,” *Ulus*, 6 İllkânun 1934, s.3.

24 N. Uluğ, “Gagavuz Şarkıları, Gagavuzlar İçin Bitikler,” *Ulus*, 10 İllkânun 1934, s.3-4.

25 Bu bağlamda “Gide gide usandım”, “Bir başka türkü”, “Köroğlu’ndan”, “Cenaze şarkısı” ve “Bir de yeni şarkılardan” adlı eserlere yer verilmiştir. *Ulus*, 10 İllkânun 1934, s.3.

26 Behçet Kemal Çağlar, “Tuna Üzerinden Geçerken,” *Kurun*, 7 Eylül 1935, s.8.

27 Sadri Ertem, “Ankara-Bükreş-27: Hamdullah Suphi’nin Bükreş Sefirliğinde İki Keşfi: Sefaretteki Türk Odası ve Gagavuzlar” *Kurun*, 28 Eylül 1936, s.3.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Gagavuzlar soy ve tarihlerine sadık kalarak kültürlerini korumasını bilmiş Türk boylarındandı²⁸. Gagavuz gençlerinden bazıları Türkiye'ye getirilerek Türkiye'de eğitimlerini sürdürmeleri konusunda dönemin İçişleri Bakanı öncülük yapmaktadır. Bu karar Türkiye tarafından Gagavuzların “*Türk kültürüne bağlı*” bir topluluk sayıldığıının göstergesidir.

*“İç bakanımızın bundan bir iki hafta önce, anayurda alınmaları, cumhuriyet yurtlandırma siyasasının çerçevesi içinde olduğunu söylediği bu soydaşlarımızdan on beş genç bugün bizim mekteplerimizde okumakta ve birkaç aylık bir çalışmadan sonra liselerimizin son sınıflarında veya yüksek mekteplerimizde dersleri alabilecek kerteğe gelmektedirler.”*²⁹

1950’li yıllarda Çanakkale Valiliği görevinde de bulunacak olan Sefaeddin Karanakçı, 1938 yılında yazdığı bir makalede Türkiye’nin nüfusunun hızlı bir şekilde arttırılması gerektiğini belirtirken dışarı yetişmiş Türk nüfusundan söz etmiş ve Gagavuzlar dâhil dış göçü desteklemiştir: Karanakçı bu konuda şunları dile getirmiştir:

*“Nüfus fazlalığının memleket müdafaası bakımından lüzumu da münakaşaya tahammül etmeyecek kadar sarih ve vazıhtır. Milli hudutlarımız haricinde yaşayan milyonlarca Türk vardır. Mehmet, Yugoslavya’da Mehmedoviç, Bulgaristan’da Mehmed Medev, Yunanistan’da Medmedaki olmuştur. Yabancı memleketlerdeki Türklerin kültürü sarsılmaktadır... Hâlbuki hariçten getirilecek vatandaşı yetişmiş bir müstahsildir... Diğer taraftan bu vatandaşlar memleket müdafaası için de kuvvetli birer unsurdurlar. Memleket hudutları haricindeki soydaşları Türkiye’ye getirerek onları ana yurttan iskan etmeyi şiar edinen Cumhuriyet hükümeti 16.4.1934 tarihli 2510 sayılı İskan Kanunu ile tadilleri ve bu kanuna zeyl kanunlarla, Türkiye’de yerleşmek maksadıyla dışarıdan münferiden veya müçtemian gelmek isteyen Türk soyundan kimseler lehine birçok imtiyazlar ve muafiyetler tesis etmiştir.”*³⁰

Sonuç

Moldova’da yaşayan ve Türkçe konuşan, Ortodoks Hristiyan Gagavuzlar, Türk-Rus savaşları sırasında Bulgaristan’dan Moldova’ya gelmiş ve 1906 yılındaki 15 günlük bağımsızlık dönemi dışında sırasıyla Rus, Romen ve Sovyet yönetimi altında yaşamışlardır.

Gagavuzlar toplu olarak Türkiye’ye göç etmek istemişler ancak bu istekleri kabul edilmemişti. Çünkü Lozan Antlaşması’nda azınlık tanımı dine göre belirlenmişti ve Gagavuzlar bu kapsamın dışında kalmıştı.

Cumhuriyet döneminde Türk tarih ve dil tezlerinin ortaya koyduğu “*Türk soyu*” kavramı ırkçı boyutlarda yorumlara neden olmakla beraber 1934 yılında çıkarılan İskân Kanunu’nda Türkiye’ye göçmen olarak kabul edileceklerde “*kültürel yakınlık*” esas alınmış yani “*Türk kültürüne bağlı oluş*” ölçütü sayılmıştı. Bu bağlamda fazla zorluk çekmeden Türk halkına karışacakları varsayılan Pomaklar, Boşnaklar Türk kanı taşımamaları ve bir tek Türkçe sözcük bilmemelerine karşın Türkiye’ye göç

28 Ertaç, “Gagavuz Türklerinin Soylarına Sadıklığı,” *Ulus*, 7 Ağustos 1936, s.4-5.

29 N. Uluğ, “Gagavuz Şarkıları, Gagavuzlar İçin Bitikler,” *Ulus*, 10 İlkânun 1934, s.3.

30 Sefaaddin Karanakçı, “Nüfusumuzu Çabuk Artırmanın Yolu,” *Cumhuriyet*, 25 Birinciteşrin 1938, s.5.

edebilmişlerdi. Aslında Atatürk milleti, din ile tanımlanır olmaktan çıkarmak istemiş ancak fiili durumda gerçekçi davranarak ona göre hareket etmiştir.

Atatürk'e göre Türkiye dışındaki Türklerin Türkiye'ye göç etmelerini çözüm olarak görmemiştir. Ona göre; dış Türkler, buldukları ülkelerde Türk varlığını ve kimliğini korumalıdır. Onların kültürel varlıklarını koruyup geliştirmek için Türkiye girişimlerde bulunmuş ve komşu ülkelerde yaşayan Türk azınlıkların buldukları ülkelerde eşit ve rahat yaşamaları için gerekli önlemleri almaya çalışmıştır. Bu bağlamda Gagavuzlara karşı Atatürk'ün tutumu en güzel örneklerden birini teşkil etmiştir.

Atatürk'ün Gagavuzlarla ilgilenmesi Türk basınına da yansımış ve basın Gagavuzların tarihi kökenleri, dilleri, dinleri, gelenek-görenekleri, nüfusları ve yaşadığı coğrafya konusunda 1930'lardan itibaren çok sayıda yazı, haber ve makale yayınlanmıştır.

Basında Gagavuzlar konusunda yazı yazarlar dönemin entelektüel ve aydınlarıdır. Bu aydın ve entelektüeller arasında; Köprülüzade Mehmet Fuat, Nadir Nadi, Behçet Kemal Çağlar, Naşit Uluğ, Hüseyin Namık Orkun ve Sadri Ertem dikkat çekici kişiler arasında yer almışlardır.

Hamdullah Suphi Bey, bizzat Gagavuzların yaşadıkları yerlere giderek inceleme ve araştırmalarda bulunmuş ve konuyla ilgili gözlem ve önerilerini hükümete raporlar şeklinde göndermiştir. Gagavuzlar hakkında basında çıkan haber ve yazıların artmasında en önemli etken Hamdi Suphi Bey'in Bükreş'e büyükelçi olarak atanması ve orada Gagavuzlarla Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda yakından ilgilenmesi olmuştur.

KAYNAKÇA

“Bulgaristan Türkleri Ne Halde? Gagavuz Akalliyeti Bulgar Değil Türktür!,” *Zaman*, 4 Eylül 1934, s.4.

“Romanya’da 300 Binden Fazla Öz Türk Var,” *Vakit*, 30 Temmuz 1934, s.1, 9.

“Romanyalı Türkler Ankara’dan Geldi”, *Cumhuriyet*, 5 Teşrinisani 1933, s.1, 9.

Ağanoğlu, Yıldırım, “Balkanlarda Göç Gerçeği,” *Balkanlarda Gelecek Tasavvuru*, ed. Ümmühan Özkan, İnsani Yardım Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008.

Atabay, Mithat, *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Milliyetçilik Akımları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

Baydar, Mustafa, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Mentş Yayınları, İstanbul 1968.

Cebeci, Ahmet, “Osmanlı Devleti’nde Gagavuzlar,” *Türk Kültürü Dergisi*, sayı:354, Ekim 1992, s.583-589.

Çağlar, Behçet Kemal, “Tuna Üzerinden Geçerken,” *Kurun*, 7 Eylül 1935, s.8.

Demir, Necati, “Gagavuz Türkleri Dil, Tarih ve Kültürünün Temel Kaynakları”, *Hamdullah Suphi ve Gagavuzlar*, ed. Mehmet Şahingöz- Alper Alp, Türk Yurdu, Ankara 2016.

Ertaç, Muslih, “Gagavuz Türklerinin Soylarına Sadıklığı,” *Ulus*, 7 Ağustos 1936, s.4-5.

Ertem, Sadri, “Ankara-Bükreş-27-Hamdullah Suphi’nin Bükreş Sefirliğinde İki Keşfi: Sefaretteki Türk Odası ve Gagavuzlar” *Kurun*, 28 Eylül 1936, s.3.

Gagavuz Türklerinin Soylarına Sadıklığı,” *Ulus*, 7 Ağustos 1936, s.4.

Hüseyin Namık, “Gagauzlara Dair,” *Hâkimiyeti Milliye*, 9 İkinci teşrin 1934, s.5.

İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşileri (1933-1938), haz. İlhan Turan, TBMM Kültür ve Yayın Kurulu, Ankara 2004.

Karanakçı, Sefaaddin, “Nüfusumuzu Çabuk Artırmanın Yolu,” *Cumhuriyet*, 25 Birinciteşrin 1938, s.5.

Karpat, Kemal, “Gagauzlar,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, c.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s.288-291.

Köprülüzade Mehmet Fuat, “Şimalişarki Bulgaristan’da Türk’ler ve Türk Dili-2,” *Cumhuriyet*, 10 Nisan 1933, s.5.

Manov, Atanas *Gagavuzlar (Hıristiyan Türkler)*, çev. M. Türker Acaroğlu, TTK Basımevi, Ankara 2001.

Nayır, Yaşar Nabi, *Balkanlar ve Türklük*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 1999.

Togan, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat

Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970.

Uluğ, N., “Gagavuz Şarkıları, Gagavuzlar İçin Bitikler,” *Ulus*, 10 İlkânun 1934, s.3-4.

Uluğ, N., “Gagavuz Türkleri,” *Ulus*, 6 İlkânun 1934, s.3.

Yaşar Nabi, “Türk Gagauzlar,” *Ulus*, 22 İlkânun 1935, s.4.

Yaşar Nabi, “Türk Gagauzlar II,” *Ulus*, 23 İlkânun 1935, s.4.

Yaşar Nabi, “Türk Gagauzlar III,” *Ulus*, 25 İlkânun 1935, s.4.

Yaşar Nabi, “Türk Gagauzlar IV,” *Ulus*, 26 İlkânun 1935, s.4.

Yaşar Nabi, “Türk Gagauzlar V,” *Ulus*, 27 İlkânun 1935, s.4.

Yaşar Nabi, “Türk Gagauzlar: Tarihi Deliller,” *Ulus*, 31 İlkânun 1935, s.4.

Yaşar Nabi, “Türk Gagauzlar: Gagauz Lehçesinin Hususiyetleri,” *Ulus*, 3 Sonkânun 1935, s.5.